

JEGYZETEK AZ ERDÉLYI ÉRCESHEGYSÉG PILIS-CSÁKLYAKŐ SZIRTZÓNÁJÁNAK TEKTONIKÁJÁHOZ.

Irta HOFFER ANDRÁS dr.

A múlt nyáron az Erdélyi Ércshegység keleti szirtes vidékére tettem néhány kirándulást s annak Nagyenyedtől nyugatra eső részét, nevezetesen Szabaderdő, Bredesty, Intregáld és a Rejkány-telep között részletesebben is bejártam. Bár ennek a geológiai, geomorfológiai és különösen tektonikai szempontból fölötte érdekes, de ép oly komplikált vidéknek szerkezetéről néhány hét alatt tiszta képet alkotni szinte lehetetlen, tekintettel annak szegényes irodalmára nem lesz talán fölösleges, ha a HERBICH, HERPEI és a ROTH megfigyelései közé — akik ezen terület geológiájával aránylag még legtöbbet foglalkoztak — egyet a saját följegyzéseim közül is beiktatok.

Már a nevezett geológusok munkáiból¹ tudjuk, hogy itt az Ércshegység szirtvonulata nem egy, hanem több zónából áll. Nem is említve a neogén medence határán húzódó szakadozott szirtzónát, a hatalmas centrális Bedellő-Tarkó vonulat előtt keleten ott emelkedik a centrálisnál keskenyebb (átlag csak 700—800 m széles) és csak 9 km hosszú, de valamivel magasabb Pilis (1250 m), Fácptyetri (1146 m), Priszaka Zsoazsuluj (1156 m), Csáklyakő (1233 m) vonulat, mögötte pedig a Pilis-Csáklyakőinél is keskenyebb és szakadozottabb Rimbesczi-Boczányi szirtzóna.

Itt csak a keleti Pilis-Csáklyakői zónáról van mondani valóm.

Ezt a zónát minden oldalról a helyenkint konglomeratos és márgapados kárpáti homokkő veszi körül. Ismeretes, hogy ezt a homokkövet sokáig eocén korúnak tartották, míg végre HERBICH, HERPEI és ROTH kimutatták, hogy az alsó kréta (neokom) kori.

Ezt a homokkőzónát egész 7 km-es szélességében igen szépen tárta föl a Marosba siető Gyógypatak, amely fönt a Tarkót a csodaszép remetei sziklaszorossal (Tyeja), a Pilis-Csáklyakő szirtvonulatot pedig a Monasztirea fölött vad sziklakapuval törte át. Szirtvonulatunkat a déli 1/4-ében is átvágta egy patak, a Csáklyai; elválasztva a Csáklyakőt az egyik közbülső tagtól, a Priszaka Zsoazsulujtól.

¹ Dr. HERBICH FERENC «Geológiai tapasztalatok a mészszirtek területén, az erdélyi ércshegység keleti szélén.» Földtani Közlöny. VII. évf. 9., 10., 11., 12. sz. 1877.

HERPEI KÁROLY «Alsófehér vármegye földtani leírása». Alsófehér vármegye monográfiája. I. 1. 115—175. o. 1896.

TELEGDI ROTH LAJOS: A magyar kir. Földtani Intézet évi jelentése 1900. és 1901. évekről.

A Gyógypatak föltárásában jól látszik, hogy a finoman, néhol — pl. a Monasztireánál — valósággal kaotikusan gyűrött homokkő-redők egészben véve ÉÉK—DDNy-i csapást mutatnak, vagyis a centrális tömeg fő tengelyével parallel húzódnak.

Maga a mészkő egészen tömör, világosszürke színű, kalcit-eres. Kövületekben nagyon szegény. Meghatározható kövületet én sem találtam benne. Kövületszegénysége az oka, hogy korát mindezideig pontosan nem tudták megállapítani. Herepei a «Fehérkövek gerince» (Fácptyetri) a Preszáka (Priszáka Zsoazsuluj) és a Csáklyakő mészkövet is a fekvő rétegek s magának a mészkőnek közettani jellege alapján felső neokomi (Caprotina) mésznek mondja. Roth az 1900-iki évi jelentésében (70 oldal) a Pilist a tithon meszek között említi, de koralokon és bryozoákon kívül (melyeknek neveit nem közli) egyéb szerves maradványt nem figyelt meg benne. A Priszaka Zsoazsulujt és a Csáklyakövet szintén a tithon-malm vonulat tagjának veszi, de kövületet egyikből sem említi. Herbich a Pilisről röviden csak annyit mond, hogy vörös kötőszerű mészbreccsából áll. A középső tagot (Priszaka Zsoazsuluj—Fácptyetri) nem is említi. A Csáklyakövet is csak futólag nézte meg s csupán «bizonytalan Caprotina vagy talán Dicersa» átmetszeteket említi belőle. De azután azt mondja, hogy «a magasra fölnyúló homokkőképződményeknek egy nyugat felé irányult elterülésénél úgy látszik, hogy a Piatra Csáki (= Csáklyakő) mészkőve arra telepedik». Valószínűleg ezen feltevése alapján rajzolta a Gáldivölgyről adott szelvényén a neokomi homokkő és konglomerátum rétegek fölé — konkordáns településsel — a Csáklyakő mészkövet felső neokomi mészkőnek.

Amit Herbich nem látott tisztán, t. i. a neokominak vett képződményeknek a Csáklyakő mészkőve alá való dőlését, azt én világosan láttam a hegy 1149-es déli magassági pontja alatt, a keleti oldalban levő elfalazott barlang bejárájában.

A barlang szájához két hatalmas sziklafal között kell fölkapaszkodni. Ezek közül az északi, a barlang szájával szemközt állva a jobbkez felőli fal oldalában tisztán látszik, hogy a neokomi rétegekhez tartozó konglomerátum 21°-kal Ny—ÉNy-nak, vagyis a Csáklyakő mészkőve alá dől. Különben ugyan ezt itt a Csáklyakő keleti oldalában több helyen is világosan látni.

A mészkő alá dülő poligén-konglomerátum anyaga a legkülönbözőbb nagyságú (akad félméteres átmérőjű is) kvarcit, kristályos pala, eruptívus kőzet és alárendelten me z o z o o s m é s z kavicsokból áll.

A legmélyebb föltárásban, a Gyógypatak áttörésében a homokkő (illetve konglomerátum) és a mészkő határát elborította a mészkő törmeléke, de már a Pilis keleti oldalában több helyen, különösen pedig közvetlenül a menedékház háta mögött ismét jól látszik, hogy a homokkő — az említett helyen kb. 30°-kal — a mészkő alá dől.

Az tehát bizonyos, hogy a Pilis-Csáklyakő vonulat mészkőve, legalább részben a neokomi konglomerátumon, illetve homokkővön fekszik. Ez azonban még nem dönti el a mészkő korát.

A mészkő csak néhány helyen mutat jó rétegzettséget, dőlésének iránya

és foka azonban úgyszólván lépésről lépésre változik. Szóval azt a konkordáns települést, amelyet Herbich az említett szelvény szerint a két képződmény között föltételez, mindenesetre csak hipotétikusnak kell tekintenünk.

Ha annak a fölfogásnak van igaza, amely ezeket a szirteket általában júrakorinak mondja, akkor — tekintettel azon mészkődarabokra, amelyeket a Csáklyakő alá dülő konglomerátumban megtaláltam s amelyek petrográfiailag azonosak a Csáklyakő és Tarkó mészkövével — a Pilis-Csáklyakővonulat rá van tolva a fiatalabb (kréta) homokkőre, illetve konglomerátumra. A Herepei és Herbich felfogását pedig, hogy t. i. ez a mészkővonulat felső neokomi (Caprotina) mész, csak kövületek alapján lehetne eldönteni.

Kelt Székelyudvarhelyen 1912 október hónap 1 én.

ÚJ PHOLADOMYA A MIOCÉNBŐL.

Írta PÁVAI VAJNA FERENC dr.¹

— A 14—17. ábrával. —

Főnököm, dr. Böckh Hugó főiskolai tanár, m. kir. főbányatanácsos ur két hatalmas pholadomya kőbélre hívta föl a figyelmemet, amikor ennek az évnek tavaszán, az ásványföldtani tanszékhez kerültem. Ezeket a pholadomyákat Böckh annak idején Verdniktől D-re gyűjtötte, a vasút Ny-i oldalán levő mész-égető kőfejtőjében, a 231 m-es ponton, lajtamészkőből.

További érdeklődésem folytán dr. Vadász M. Elemér egyetemi tanársegéd volt olyan szíves és egy hasonlóan óriási példányt bocsátott rendelkezésemre a tud. egyetemi őslénytani gyűjteményből, amelyet dr. Schréter Zoltán m. kir. geológus még mint egyetemi hallgató gyűjtött a kemencei szintén lajtamészkőből. Újabban a m. kir. Földtani Intézet gyűjteményében akadtam egy mindeniknél erősebb *Panopaea sp.*-ként kiállított példányra szintén, Kemence előfordulási helyen (Hont m.) 1884-ben Schafarzik professzor gyűjtötte. Az intézet igazgatóságának szíves engedelmével ezt is megvizsgáltam.

Ez idő szerint tehát öt példányban két különböző termőhelyről ismerem ezt az állandó jellegekkel felruházott, minden általam leírásban ismert pholadomyánál sokkal nagyobb fajt, a felső mediterrán üledékekből. Mert aránylag megnyúlt alakkal van dolgunk és mert a héjak hátsó pereme élesen lemetszett, a kőbélnek nagyjából általános trapez alakja van. Az egyik Böckh-féle egészen ép példányon (14—15. ábra) megfigyelhetően a héjak közül a balteknő kissé nagyobb. A búb kevésbé, de azért észrevehetően kiemelkedő s a héjaknak csaknem a mellső részén foglal helyet; oldalról nézve éles tompa-

¹ Előadta a Magyarhoni Földtani Társulat 1912. évi december 4-én tartott szakülésén.